

ДІАГНОСТИКА І ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Заредінова Ельвіра Рифатівна, кандидат педагогічних наук, доцент
лабораторія інституціонального виховання
Інституту проблем виховання НАПН України
Україна, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-6054-3064*

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/30042020/7047

ARTICLE INFO

Received: 26 February 2020

Accepted: 13 April 2020

Published: 30 April 2020

KEYWORDS

values, sociocultural values, the educational environment of the university, students, the formation of sociocultural values of students, the methodology of forming sociocultural values of students, the cognitive-normative stage, the communicative-activity stage, the evaluative-reflective stage, the organizational forms of methods.

ABSTRACT

The problem of the formation of sociocultural values of students according to the methodological and technological points of view is obtained in the article. The pedagogical toolkit has been developed by author that allows introducing a methodology for the formation of sociocultural values of students based on the identified diagnostics. The approaches include three stages of implementation: normative-cognitive, communicative-active and reflective-evaluative. The pedagogical toolkit was selected for each stage of the process of forming sociocultural values of students, suggesting effective forms and methods.

The normative-cognitive stage is forms of work: project activities in the form of individual projects of a sociocultural orientation, methods: project, partially search; individual tasks, using methods of search, practical work method; in solving problematic issues, situations, the following methods were used: problematic, situational and group forms of work: research projects, (methods: project method, partial search); creative workshops, clubs, student associations, communities, methods: role-playing games, group dynamics method; intercultural associations in the form of round tables, webinars, seminars, trainings, flash mobs, using methods: empirical, role-playing games, discussion.

For communicative-activity and reflective-evaluative stages, the author proposed the following forms and methods: active: resource circle (method of situations and imitations); work in pairs (methods: group dynamics, a method for solving situational problems); communicative trainings and video-trainings (methods: visualization, immersion seminar); active and interactive: business games, quests (methods: role-playing games, situational, "brainstorming"); sociocultural dialogue (methods: interaction, training); discussion using problematic and dialogue methods of communication.

Citation: Zaredinova Elvira Rifativna. (2020) Diagnostics and Pedagogical Toolkit of Formation of Sociocultural Values of Students in the Educational Environment of Higher Education Institution. *International Academy Journal Web of Scholar*. 4(46). doi: 10.31435/rsglobal_wos/30042020/7047

Copyright: © 2020 Zaredinova Elvira Rifativna. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Сучасна освіта розвивається відповідно до нових тенденцій в геополітичній, економічній, культурній сферах і покликане сформувати конкурентоспроможного і мобільного фахівця, потрібного на ринку праці. Система освіти, як ніяка інша громадська або соціальна

система, рефлектує всі соціально-політичні та економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, оскільки саме від якості підготовки майбутніх фахівців залежить її майбутнє, зокрема формат її існування на світовій арені. Система вищої освіти зазнала декілька процесів реформування. Це пояснюється, на наш погляд, виникаючими ситуаціями невідповідності між вимогами соціального та суспільного розвитку до номенклатури і якості освітніх послуг і реально функціонуючої освітньою системою. Реформування системи вищої освіти в Україні реалізується з урахуванням аналогічних світових тенденцій, але при збереженні унікальності вітчизняних наукових і освітніх розробок останніх років.

Процес реформування пов'язаний з введенням нових стандартів, інноваційних моделей і систем, і не завжди проходить гладко і результативно. Демаркаційною лінією в успішності чи неуспішності проведених реформ в галузі освіти є підвищення або зниження ефективності функціонування та якості надання освітніх послуг освітніх організацій країни.

Підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в умовах навчання у закладі вищої освіти, що підтверджується рядом нормативно-правових документів, зокрема, це Закон України «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. У змісті цих документів представлено напрямки модернізації, що є пріоритетними на даному етапі. На вибір цих напрямків, ми вважаємо, мали істотний вплив такі чинники: невідповідність запропонованого набору освітніх послуг навчальних закладів новітнім вимогам ринку; недостатньо ефективна кадрова політика вузів в системі вищої освіти (недоліки в системі підвищення кваліфікації викладачів (нерегулярність, невідповідність профілів дисциплін, що викладаються), неефективне функціонування міжнародних наукових і освітніх програм обміну викладачами, недостатній досвід залучення іноземних викладачів і фахівців) і ін.

Ефективне функціонування системи вищої освіти і реалізація інноваційних процесів можливі лише з опорою на сукупність науково розроблених теоретичних і методологічних положень, які в системі понять педагогічної теорії і освіти фіксуються за допомогою понять «концепція» і «парадигма». Слід зазначити, що зміни, які відбуваються в світі й Україні в сфері висування цілей освіти, порівнянних з вирішенням проблем забезпечення успішного входження людини в мультикультурний і лінгвокультурний світ, його ефективної адаптації в цьому світі, викликають гостру необхідність в позиціонуванні в якості пріоритетного сегмента забезпечення освітою більш повного, соціально і особистісно інтегрованого результату. Термінологічно дані тенденції були зафіксовані в понятті «соціокультурні цінності», що свідчило про становлення нової освітньої парадигми результату освіти з орієнтацією на аксіологічний підхід як теоретико-методологічної платформи [1, с. 12].

Науковий дискурс досліджень сутності аксіологічного підходу і поняття «цінності» представлено досить об'ємним досліджувальним полем: від позиціонування цінностей як значущості предмета дослідження і педагогічного явища через призму суб'єктивних оцінок їх конкретних властивостей, які залучені в сферу суспільного буття людини, до її трактувань як площини розгляду об'єктивної істинності і ставлення до неї особистості, як людського виміру культури. Формування ціннісного простору індивіда відбувається в процесі його соціалізації і являє собою фіксовані, усталені думки і установки про бажане. Цінності як частина соціокультурного буття суспільства стають компонентом духовної культури особистості, в якому сенсі вони керують, і стає регулятором поведінки індивіда [2, с. 22].

Не зупиняючись детально на аналізі існуючих трактувань поняття «цінності», розглянемо змістовно-сміслову наповнення поняття «соціокультурні цінності». Вони розглядаються як основи життєдіяльності та смисложиттєві, які розкривають головні засади суспільних відносин, дають можливість прийняти рішення в ситуації вибору, активізують і спрямовують оціночні дії, поведінку. Основними характерними особливостями соціокультурних цінностей, які впливають з даного визначення, є: комплексність універсальних ментальних методів, прийомів, способів і засобів пізнання культури і її особливостей; надпрофесійних і надпредметних; фундаментальність для всіх сфер життєдіяльності людини. Формування соціокультурних цінностей розглядається провідними вченими як необхідна умова опанування функціональної грамотністю, здійснення процесу соціалізації і реалізації професійної діяльності з високою часткою потенційної ефективності [3, с. 27-35; 5, с. 32-34].

Мета статті – значущим з науковознавчої позицій є вирішення питання про вибір ефективних форм і методів формування соціокультурних цінностей студентів-майбутніх фахівців в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Результати дослідження. В ході дослідження була розроблена і описана методика формування соціокультурних цінностей студентів у системі вищої освіти, а також виявлені найбільш ефективні форми і методи реалізації даного процесу. З метою моделювання процесу формування соціокультурних цінностей у студентів була проведена діагностика рівня сформованості досліджуваного явища в групах студентів 1-3 курсів відповідно до критеріально-рівневою шкалою, що включає наступні критерії: когнітивний, особистісний, змістовно-практичний.

Когнітивний критерій характеризується наступними показниками: знання про культуру; знання про соціокультурної ситуації; інформованість про тенденції розвитку соціокультурних процесів. Особистісний критерій – індивідуально-особистісні установки; особисте ставлення до культури і різноманіттю її проявів; особиста зацікавленість в участі в міжкультурному діалозі. І змістовно-практичний критерій свідчить про спрямованість динаміки цінностей; ступеня засвоєння соціокультурних цінностей; умінні і готовність застосовувати знання про соціокультурні цінності на практиці.

Для рівневої диференціації були визначені високий, середній і низький рівні, відповідно в результаті проведеної діагностики отримані наступні результати (рис.1).

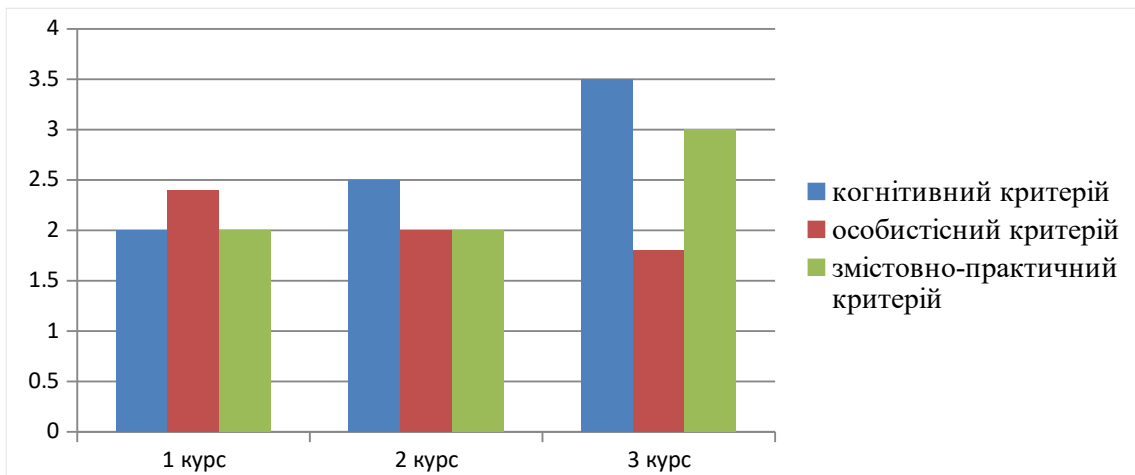

Рис.1. Кореляція рівнів сформованості соціокультурних цінностей студентів 1-3 курсів за когнітивним, особистісним і змістовно-практичним критеріями

Дані діагностики свідчать про недостатній рівень сформованості соціокультурних цінностей у студентів 1-2 курсів за всіма виділеними критеріями та показниками, у студентів 3 курсу – з особистісного критерію. Це пояснюється, на наш погляд, наступними причинами: у студентів 1-2 курсів процеси соціалізації і інкультурації знаходяться в активній фазі розвитку і формування, а у студентів 3 курсів – на стадії оформлення і завершення. Студенти 1-2 курсів поки ще не мають чітких уявлень про динаміку свого соціального статусу відповідно до сучасної соціокультурної ситуації, це ж властиво студентам 3 курсу; розміщення соціокультурних і ціннісних орієнтацій в новому життєвому просторі (навчання в вузі, соціально-значуща позиція, активність, готовність до міжкультурної комунікації, соціокультурного та крос-культурного діалогу та взаємодії) у молоді 1-2 курсів ще остаточно не сформована. Відповідно у студентів 3 курсу позначено практично сформовано і вже має певний завершений вигляд.

Отримані в ході діагностичного дослідження дані були враховані при розробці методики формування соціокультурних цінностей студентів і виборі оптимальних форм і методів для реалізації досліджуваного процесу.

Методика формування соціокультурних цінностей студентів буде успішно впроваджена при грамотно підбраному педагогічному інструментарію.

Процес формування соціокультурних цінностей включає три етапи:

1. Нормативно-пізнавальний етап спрямований на формування системи знань і уявлень про цінності своєї країни; культурі інших народів, країн; знань в області норм поведінки, спілкування відповідно до культури суспільства (загальне і специфічне).

2. Комунікативно-діяльнісний етап передбачає формування умінь і навичок взаємодії в повсякденній практиці спілкування, володіння різними моделями і засобами спілкування (культурою спілкування); формування умінь висловлювати своє ставлення до різних сторін життя з орієнтацією на цінності і соціокультурну ситуацію в цілому; здатності творчого застосування системи ціннісних уявлень у продуктивній діяльності.

3. Рефлексивно-оцінний етап передбачає готовність оцінювати власні знання про культуру і про соціокультурні ситуації (загальної та приватної) і застосовувати їх в різних життєвих ситуаціях, рівень інформованості про стан і тенденції розвитку соціокультурних процесів в сучасному світі, самоаналіз і самоконтроль, рефлексивні вміння, оцінку спрямованості динаміки своїх цінностей, ступеня сформованості соціокультурних цінностей, здатність аналізувати індивідуально-особистісні установки, проявляти особистісне ставлення до культури і різноманіттю її проявів; особистої зацікавленості та готовності до участі в міжкультурному діалозі.

З урахуванням зазначених етапів формування соціокультурних цінностей був здійснений вибір відповідних форм і методів.

У царині пізнавально-нормативного етапу пріоритетними є індивідуальні та групові форми роботи, в рамках другого і третього етапів – активні та інтерактивні форми і методи. Розглянемо форми і методи роботи за етапами.

Для реалізації **нормативно-пізнавального етапу методики** індивідуальними формами роботи та відповідними їм методами є:

1) індивідуальні проекти соціокультурної спрямованості (методи: проектний, частково-пошуковий);

2) індивідуальні завдання (методи: пошуковий, метод практичних робіт);

3) вирішення проблемних питань, ситуацій (методи: проблемний, ситуативний).

Дані форми і методи роботи найбільш ефективні в когнітивному аспекті, оскільки у студентів удосконалюються уявлення про культуру, цінності свого народу, відбувається переорієнтація системи цінностей, поглядів, переконань з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації.

Групові форми роботи представлені різними видами діяльності в наступних формах:

1) групові проекти, в т. ч. дослідні (метод проектів, частково-пошуковий метод);

2) творчі майстерні, клуби, студентські товариства, спільноти (методи: рольові та ділові ігри, метод групової динаміки);

3) міжкультурні об'єднання у формі круглих столів, вебінарів, семінарів, тренінгів, флешмобів (методи: емпіричний, рольові ігри).

Формування соціокультурних цінностей на основі групових форм роботи є ефективним в силу стійкого комунікативного, міжкультурної взаємодії і взаємовпливу в групі студентів.

Для **комунікативно-діялісного і рефлексивного-оцінного** етапів активними формами роботи та відповідними їм методами є:

1) ресурсне коло (метод імітацій і моделювання педагогічних ситуацій);

2) робота в парах успішно буде здійснена завдяки методам: метод групової динаміки, метод вирішення ситуаційних завдань);

3) комунікативні тренінги і відеотренінги (методи: візуалізації, семінар-занурення, діалоговий).

Метою застосування інтерактивних методів і прийомів є соціальна взаємодія учнів, міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як його сприймає партнер по спілкуванню, інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії. Інтерактивні форми і методи роботи припускають інтерактивну взаємодію студентів в процесі формування соціокультурних цінностей.

Спільна діяльність студентів в процесі освоєння взаємодії і освоєння матеріалу означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Зокрема, це відбувається в атмосфері доброзичливості і взаємної підтримки у формі кооперації і співробітництва.

В рамках означеної проблеми доцільним буде використання таких інтерактивних методів і прийомів, як:

- робота в малих групах, в парах, ротаційних трійках, «два, чотири, разом»;
- метод каруселі / «ідейна» карусель;
- акваріум;
- мозковий штурм / мозкова атака / «брейнстормінг»;
- «дерево рішень»;
- прийом складання ментальної (інтелектуальної) карти;
- конференції / дискусії;
- рольові / ділові ігри;
- дебати;
- квести / веб-квести.

Соціокультурний діалог і форум як інтерактивна форма реалізується за допомогою методу інтеракції, методу діалогу в системі Skype, дискусія (методи: проблемний і діалог).

Охарактеризуємо найбільш інноваційні методи.

Дискусія як метод проблемного навчання все частіше знаходить застосування в практиці вищої школи у зв'язку з тим, що він допомагає інтегрувати знання студентів з різних галузей знань при вирішенні проблеми, дає можливість застосувати їх на практиці, формулюючи при цьому нові ідеї в формі групової роботи [3, с. 27-35].

У процесі формування соціокультурних цінностей можна використовувати **форум** – обговорення, у ході якого відбувається обмін думками всередині групи (колективу); **круглий стіл у форматі бесіди**, в якій на паритетній основі бере участь невелика група студентів (зазвичай близько 5 осіб), під час якої відбувається обмін думками; **засідання експертної групи («панельна дискусія»)**, в ході якої обговорюється намічена проблема усіма учасниками групи (4-6 учасників із заздалегідь призначеним координатором), а потім учасники викладають свої позиції, думка, судження аудиторії; **дебати** – обговорення, засноване на заздалегідь встановлених виступах учасників –представників двох протилежних команд (груп); **ділова рольова гра** – активний різновид експериментальної поведінки, що дозволяє навчатися на власному досвіді шляхом організованого «проживання» ситуації та ін.

Метод веб-квесту (webquest) являє собою завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Веб-квест (WebQuest) складається з наступних компонентів:

- ✓ вступ – вибір певної соціокультурної тематики, мета складання, обґрунтування актуальності та авторське бачення проблеми;
- ✓ завдання – формулювання конкретного соціокультурного завдання, ситуації, аналіз і опис ходу і підсумків роботи;
- ✓ етапи роботи і ресурси для виконання роботи – опис алгоритму етапів і засобів, досягнення поставленої мети;
- ✓ оцінка – опис критеріїв, підбір методів, методик, аналіз і оцінка виконаної роботи веб-квесту;
- ✓ висновок – етап рефлексії, де студенти в формі резюме описують того, чого вони навчилися, беручи участь в веб-квесті;
- ✓ джерельна база та матеріали – вказати в кінці своєї роботи посилання на ресурси, використані при виконанні завдання веб-квесту;
- ✓ методичні рекомендації для викладача і пам'ятка для студентів.

Слід зазначити, що веб-квест досить універсальний і може бути підготовлений викладачем практично з будь-якої теми соціокультурної спрямованості, наприклад: «Культура і моральність», «Діалог і конфронтація культур», «Сучасний світ скрізь призму культурного різноманіття» та ін.

У веб-квестах відбувається інтеграція і кооперація різних завдань: смислоактуалізуюче завдання для акцентування уваги студентів на поняттях або уявленнях в культурно-значущому контексті при аналізі і конструюванні смислів соціокультурних текстів; конфліктні в культурному відношенні ситуації (case-studies) і комунікативні завдання для моделювання власної поведінки в процесі соціокультурної взаємодії і співпраці.

Метод діалогу в системі роботи Skype. Застосування платформи Skype виступає в якості організації процесу формування соціокультурних цінностей, що дозволяє опанувати соціокультурними знаннями під керівництвом кваліфікованого викладача і лідерського активу студентського співтовариства. Такий метод має цілу низку переваг: комфортні умови проведення занять, відсутність обов'язкового відвідування занять; інтерактивний режим навчання, а саме можливість спілкування за допомогою Інтернет ресурсу з реальним викладачем і учасниками діалогу, можливість включення в роботу студентів з обмеженими можливостями здоров'я.

Використання Skype розширює можливості сучасної освіти і робить його більш ефективним і змістовним. Включення Skype платформи в процес формування соціокультурних цінностей дозволяє вирішити в комплексі такі питання:

- 1) удосконалити систему аксіологічних і соціокультурних знань студентів;
- 2) формувати комунікативну, міжкультурну і соціокультурну компетенції;
- 3) моделювати реальні ситуації спілкування з представниками інших країн і / або культур;
- 4) налаштувати живий контакт за допомогою діалогу з представником різних культурних і мовних груп;
- 5) ознайомитися з традиційними особливостями і звичаями народів своєї країни [4, с. 2-9].

Основними інформаційно-комунікаційними можливостями Skype є: відео дзвінки користувачам даної мережі, груповий чат, збори, можливість створення голосових і текстових конференцій, вебінарів, семінарів в дискусійному онлайн форматі; формування груп студентів за інтересами, ціннісними орієнтаціями, поглядами. У процесі формування соціокультурних цінностей використання Skype платформи можливо і ефективно для проведення індивідуальних і групових занять, семінарів, вебінарів, аудіо / відео конференцій, форумів та телемостів.

Висновки. Процес формування соціокультурних цінностей студентів є системні зміни в механізмі змістоутворення і носить послідовний характер, що обумовлює необхідність розробки, моделювання та реалізації комплексу відповідних організаційних форм і методів, що володіють позитивним формуючим впливом на особистість студента в процесі здобуття вищої професійної освіти. Динамічний розвиток особистості в аспекті формування соціокультурних цінностей здійснюється завдяки стрункій і продуманій методичній системі. Освітнє середовище установи вищої освіти виступає сприятливим середовищем для реалізації описаних вище форм і методів, використання яких призведе до позитивної динамічної зміни критеріальних показників сформованості соціокультурних цінностей студентів і осмисленого відношення до проявів культури на різних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдуковская Е.А. Социокультурная среда вуза как педагогический фактор личностного становления студента: автореферат дис... канд. пед. наук. – Комсомольск-на-Амуре, 2004. – 24 с.
2. Марков А.П., Бирженюк Г.М. Основы социокультурного проектирования. Учебное пособие / А.П. Марков, Г.М. Бирженюк. – СПб.: СПбГУП, 1997. – 104 с.
3. Сафонова В.В. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике // Культуроведческие аспекты языкового образования. Сб. науч. трудов / Под ред. В.В. Сафоновой. – М.: Еврошкола, 1998. – С. 27–35.
4. Герасименко Т.Л., Будник Е.А. Опыт использования технологии Skype как эффективного средства формирования и совершенствования коммуникативной языковой компетенции / Т.Л. Герасименко, Е.А. Будник // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ», 2015. – 3(7):2-9. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/PDF/46PVN315.pdf> (дата обращения: 24.04.2020).